

258 zprávy '89

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

Aarau, střelecká slavnost 1924, avers

Rever medaille Aarau

Střelecký žeton b. l., avers

Revers střeleckého žetonu

Klipa — Amberg 1896, avers

Klipa 1896, revers

Věra Michnová

PŘÍRŮSTKY VE SBÍRCE STŘELECKÝCH MEDAILÍ OLOMOUCKÉHO MUZEA ZA ROK 1987

Sbírka střeleckých medailí, jejíž soupis vyšel v roce 1979 pod názvem „Katalog střeleckých medailí, mincí, plaket a odznaků ze sbírek Krajského vlastivědného muzea v Olomouci,“¹ čítá v současné době celkem 1309 kusů. Řazení materiálu v tomto dodatku se řídí území zvoleným v uvedeném katalogu. Medaile jsou tedy řazeny podle místa a státu, v němž byly vydány. Římské číslice odpovídají takto označeným oddílům v soupise sbírky. Údaje o figurách jsou uváděny heraldicky.

XV. Území dnešního Švýcarska

1. AARAU, střelecká slavnost 1924

A: Orlice s rozepjatými křídly, v pozadí hlavy helvétský kříž. Opis nahoře: EIDG.SCHÜTZENFEST.AARAU.1924, opis dole: DEN MITARBEITERN GEWIDMET.

R: Postava klečícího Viléma Tella, opírajícího se pravou rukou o kuší, levá ruka napřažená. Nápis: DU KENNST/DEN/SCHÜTZEN/.

Značeno: Huguenin, ryzost 900/1000.

Medaile Ø 26,75 mm, stříbro, hmotnost 12,4621 g

Č. inv. N 4181

2. DAVOS, královská střelba 1886

A: Státní znak — helvétský kříž, položený na osmicípé hvězdici s paprsky, jež je podložena dvěma zkříženými terčovnicemi. Níže kartuše s dorývaným letopočtem 1886. Opis: SCHÜTZEN VEREIN DAVOS.

R: Erbovní štít s figurou kříže, tinktury jsou vyjádřeny graficky. Nad štítem vyrůstá polopostava divého muže v pravici třímajícího praporec s křížem, v levici smrk s kořeny.

Značeno: V. SCHLÜTTER F.

Medaile Ø 36,95 mm, stříbro, hmotnost 25,0307 g

Č. inv. N 4182

3. ŠVÝCARSKO, střelecký žeton b. l.

A: V perlovém obvodu nápis: SOCIETE/DE/L'ARQUEBUSE/ ET DE LA/CARABINE.

R: Znak města Ženevy — erbovní štít svisle dělený, s figurami klíče vlevo a půleného orla vpravo. Štít je podložený dvěma zkříženými terčovnicemi a svislým lictorským svazkem prutů, nahoře nasazená čepice Viléma Tella. Sestavu obklopuje otevřený věnec z dubových ratolestí.

Žeton Ø 22,7 mm, měď, hmotnost 3,4022 g

Č. inv. N 4183

VII. Území dnešní Německé spolkové republiky

4. AMBERG, 300 let střeleckého spolku 1896

A: Mezi dvěma vavřínovými ratolestmi nápis: 300/JÄHRIGES/JUBILÄUMS/SCHIESSEN/AMBERG/1896.

R: Vpravo obrácená ženská postava — personifikace města Ambergu, opírající se pravou rukou o štít s městským znakem, v levé třímající věnec. Vlevo od postavy před dubovým kmenem s větвовým střelecké zátiší s terčem, dvěma terčovnicemi kordem, lahví na prach a kloboukem. Po pravici kuše a v pozadí věž na strmé skále. V horním rohu klipy vyznačen kroužek pro případné vyvrtání otvoru.

Klipa 35,75×35,75 mm, stříbro, hmotnost 21,1362 g

Č. inv. N 4184

Poznámky:

- 1 Pospíšil, R. — Burian V.: Katalog střeleckých medailí, mincí, plaket a odznaků ze sbírek Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Olomouc 1979, 182 s. O dalších přírůstcích sbírky informoval Ludovít Szabó v článku Nové střelecké medaile, plakety a dekorace ve sbírkách Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. In: Zprávy KVMO 250, Olomouc 1987, s. 13—16.

Miroslav Hradil

DVĚ POZNÁMKY K HISTORII ŽIVNOSTÍ NA OLOMOUCKU

Dějiny průmyslových závodů a tedy i výroby piva a čerpadel dávají svědectví o rozvoji ekonomiky živností v tom kterém období a poskytují důležité informace i o pracovních vztazích. Jsou součástí širší historie města i regionu. Takto získáváme poučení o hospodářských a sociálních poměrech u té které firmy. Objasňují vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Odpověď na většinu těchto otázek dávají podnikové archívy.

Tyto poznámky si všímají hmotných památek, které osvětlují složité vztahy mezi živnostníkem, jeho pracovníkem a okolím. V naprosté většině tyto doklady — papírové či kovové poukázky — se však v podnikových archívech nedochovaly a nacházíme je jen v pozůstatostech mezi obyvatelstvem.

I. Pomocné oběžné prostředky olomouckých pivovarů

Mezi hmotné památky, osvětlující vztahy uvnitř pivovarů i navenek patří skupina kovových známek z konce minulého a z počátku tohoto století. Mezi ně se řadí i známky — poukázky olomouckých pivovarů. Tyto jsou neodmyslitelnou součástí rozvoje tohoto podnikání, chodu živnosti, závodu.

V městě Olomouci byly dosud zaznamenány následující známky:

1. mosazná dvoustranná známka ø 26 mm

L: uprostřed vyčtverečkový kruh, v mezikruží nápis BIERBRAUREI + OLMÜTZ +

R: perlovec s opisem GILTIG FÜR + LITER BIER +; uprostřed číslice 1

2. mosazná dvoustranná známka ø 25,7 mm

L: opis mezi dvěma perlovci BIERBRAUEREI + OLMÜTZ +

R: perlovec s opisem GILTIG FÜR + LITER BIER +

3. mosazná dvoustranná známka ø 22 mm

L: opis mezi dvěma perlovci — HANÁCKÝ PIVOVAR + OLOMOUC +

R: perlovec při okraji, uprostřed zlomek 1/2¹

Známky ad 1. a ad 2. byly vydány olomouckým pivovarem, který vznikl 6. 5. 1711, resp. novým pivovarem, jehož vznik se datuje v letech 1809 až 1811.² Znamka ad 3. se připisuje Hanáckému akciovému pivovaru rolnickému se sladovnou v Olomouci-Holici. Tento pivovar vystavil první várku 27. 1. 1897.

Zatímco německý text u prvních dvou poukázek svědčí o tom, že tyto byly používány před první světovou válkou resp. na přelomu století, vročení třetí známky Taulem k letopočtu 1930 se nezdá pravděpodobné.³ Koncem 30. let tohoto století se již pivovarské známky nevyskytovaly. Dosud badatelé — a myslím, že správně — uváděli nejzazší letopočet používání těchto známek v letech 1923 až 1924.

Když 10. února 1922 bylo pravovárečné měšťanstvo zrušeno, koupil v témže roce pivovar Arnošt Roman Zadražil, který již předtím 11. dubna 1911 koupil pivovar v Brně na nynější Staňkově ulici od Arnošta Scheberleho. Rozkvět pivovarnictví — konjunktura měla krátké trvání, neboť již na počátku čtyřicátých let počal váznout odbyt piva a dostavila se krize. Brněnský pivovar byl zrušen před rokem 1935 a zřejmě předtím došlo i k uzavření Zadražilova pivovaru v Olomouci. Nicméně i z tohoto poměrně krátkého, desetiletého období se nám zachoval žeton, který popisují takto:

4. měděná dvoustranná známka Ø 24,5 mm

L: zvýšený okraj, v perlovci v horní polovině opis MĚŠŤANSKÝ PIVOVAR, po stranách šesticípá hvězda, dole opis V OLOMOUCI, uprostřed ZADRAŽIL

R: zvýšený okraj, v perlovci uprostřed znatelná číslice 20. Přes ni vyražena číslice 2

Jde o známku, kterou Taul ve svém soupise neuvádí.⁴ Tato poukázka podle svého vzhledu prokazuje, že jde původně o žeton Měšťanského pivovaru v Olomouci, že tento pivovar měl svoji vlastní známku a že po ukončení činnosti pivovaru zůstalo na skladě větší množství těchto známek. Nový majitel vyznačením svého jména, doplněním známky svým jménem tyto dále používal. Oprávněnost této domněnky vyplývá ze skutečnosti, že jméno Zadražil je vyraženo jiným druhem písma a na rubu vyražením číslice 2 přes původní hodnotu 20.

Známku Měšťanského pivovaru popisují následovně:

5. měděná dvoustranná známka Ø 24,5 mm

L: zvýšený okraj, v perlovci v horní polovině opis MĚŠŤANSKÝ PIVOVAR, po stranách šesticípé hvězdy, dole opis V OLOMOUCI, uprostřed květinový ornament

R: zvýšený okraj, v perlovci přes celou plochu číslice 20

Známka byla používána do 21. 3. 1914, tj. do doby konkursu pivovaru.

V obou případech jde o numismatické památky. Jednak svým tvarem připomínají mince a jednak sloužily určité směně. Směně ve vymezeném prostoru, čase a jen s určitým zbožím. Poněvadž v dochovaných archívních materiálech nemáme o nich zmínky, nemůžeme s naprostou jistotou určit jejich funkci. Domníváme se, že zřejmě měly úloh více. Na základě naprostého nedostatku písemných pramenů, můžeme se domnívat — a badatelé, zabývající se danou problematikou se s touto domněnkou ztotožňují — že tyto známky byly poukázkami na odběr piva přímo v pivovare, v pivovarské restauraci nebo jiném hostinci, čepujícím pivo vydavatele známky. Tyto známky obdrželi daňoví kontrolři a další úřední osoby jako pozornost — nechceme-li použít dnešního tolik užívaného výrazu úplatek.

Samozřejmě tato známka byla i účelnou reklamou v rukou obdarovného v okruhu jeho známých.

Ale hlavním posláním těchto poukázek — jak víme bezpečně ze známek jiných živnostenských provozoven (např. cihelna Khon a syn v Brně) — je výplata

částí mzdy v naturálních. Známky byly součástí mzdy pivovarského osazenstva — deputátem. Byly směnitelné jen za zboží vyráběné vystavovatelem. V daném případě za pivo a sloužily ke zvýšení zisku. V politické ekonomii se tomuto systému říká Truck-systém.⁵

Výklad o přidělování těchto žetonů jako zvláštní nadlepení za práci navíc je také přijatelný.

Dříve při hospodářských krizích, za inflace nebo v době válečné se thesaurovaly stříbrné mince, mnohdy i měděné a niklové resp. kdy byl nedostatek tohoto kovu z důvodů jejich válečného využití, vznikl nedostatek drobných peněz. Firmy obchodní i živnostníci, aby nevázla směna, aby nevázl obchod, byli nuceni vydávat svoje vlastní poukázky. Tyto poukázky byly úvěrovými listy či známkami, které vydavatel vracel místo drobných mincí. Tento systém byl výhodný a hojně užíván ze dvou důvodů:

zprvée při odběru zboží obdržel zákazník zpět za zákonné platidlo místo chybějících drobných mincí poukázku, které většinou byly splatné u vydavatele při dalším nákupu. Vydavatel měl tak zaručeno, že zákazník se musí k němu vrátit a opět mu dát utřít;

zadruhé výrobce či obchodník kalkuloval se skutečností, že zákazník známku ztratí či z jiného důvodu ji nepředloží. Za této situace hodnota poukázky byla čistým ziskem vydavatele.

V neposlední řadě poukázky mnohdy měly charakter početních peněz či sloužily k evidenci vyčepovaného piva (lahví, džbánů, korbelů, litrů, půllitrů apod. či jiné objemové míry). Známky byly organizačním opatřením a používány i k účtování mezi inkasujícím číšníkem a výčepním majitelem restaurace. Jak je známo, Měšťanský pivovar v Olomouci měl pronajat hostinec na Horním náměstí U černého orla, kde mohly být známky používány.

Konečně známky mohly mít formu zálohy za sklenice, láhve aj.

II. Tovární známky olomouckého regionu

Každá hmotná památka — tedy i firemní žetony mají svou dokumentární hodnotu. Tovární známky — většinou kovové žetony — vypovídají o vztazích uvnitř i vně jednotlivého podnikání, jednotlivé živnosti. Osvětlují dobové vztahy. Mezi firemní poukázky řadíme i tento materiál firmy Sigmund Lutín. Antonín Taul ve své známé práci zná pouze jedinou známku,⁶ kterou popsal:

1. dvoustranná hliníková známka ø 22 mm

L: číslice 50 v kruhu, nad ní nápis SIGMUND

R: uprostřed trojzubec mezi letopočtem 19 — 30

Na shromáždění České numismatické společnosti s nabídkou materiálu se objevily tři další hodnoty těchto známek, které popisují bez záruky. Údaje v nabídkovém katalogu nebyly natolik konkretizovány — zejména rozměr známek —, aby jejich popis mohl být přesný:

2. dvoustranná hliníková známka

L: číslice 10 v kruhu, nad ní nápis SIGMUND

R: detto jako ad 1.

3. dvoustranná hliníková známka

L: číslice 12 v kruhu, nad ní nápis SIGMUND

R: detto jako ad 1.

4. dvoustranná hliníková známka
L: hodnota 3 K, nad ní nápis SIGMUND
R: trojzubec

Firmu Sigmund Lutín založil dvaatřicetiletý Ludvík Sigmund v roce 1868. V roce 1894 byla firma přejmenována na J. & F. Sigmund, Brunnen und Pumpenmacherei in Lutien. V roce 1908 došlo ke změně názvu na Továrna na čerpadla, Bratři Sigmundové v Lutíně, podnikatelství vodovodů a koncesionářský závod studnařský, aby od roku 1929 firma nesla označení Sigmund — Pumpy, bratři Sigmundové, Lutín — Olomouc. Vzhledem k označení letopočtem, což je u tohoto materiálu ojedinělým zjevem, můžeme s jistotou říci, že byly používány po hospodářské krizi v 30. letech až na známku poslední. Jak tomu nasvědčuje označení hodnoty 3 K, tj. tři koruny a nikoliv tři koruny československé (Kč), byla tato známka používána až v průběhu druhé světové války.

Tovární poukázky mohly mít ještě rozmanitější funkci než v odvětvích živnostenských či v obchodě. Mnohé a není vyloučeno, že i výše popsané žetony sloužily k výdeji pracovního náradí. Vzhledem na označení poslední známky znějící na korun — „3 K“ mohly mít funkci poukázky na odměnu resp. představovaly poukázku na část mzdy v naturáliích v kantýně továrny. Forma poukázky na občerstvení, na nápoj pro pracovníky v horkých provozech, tak jak ji známe v současnosti, se nezdá pravděpodobná.

Poněvadž výše vzpomenutý materiál není všeobecnou mírou hodnot a jejich ekvivalentem, nemůžeme jej označovat jako peníze. Snad lze mluvit o náhražkách peněz. Ale i toto označení není zcela přesné. Nej přijatelnější se jeví charakter těchto žetonů v pojmenování „pomocné oběžné prostředky peněžního charakteru“.

P o z n á m k y :

1. A. Taul: Olomoucké medaile, plakety, žetony a známky, Olomouc 1969
2. M. Čermák: Nástin vývoje pohostinství v Olomouci (14. století—poč. 20. století), ročenka OA v Olomouci 1985
3. detto viz ad 1.
4. Z. Likavský: Moravské a slezské pivovarské známky, in: časopis Kvasný průmysl číslo 3/1985, příloha Kvas
5. M. Hradil: Zprávy brněnské pobočky ČNS
6. detto viz ad 1.

Resümee

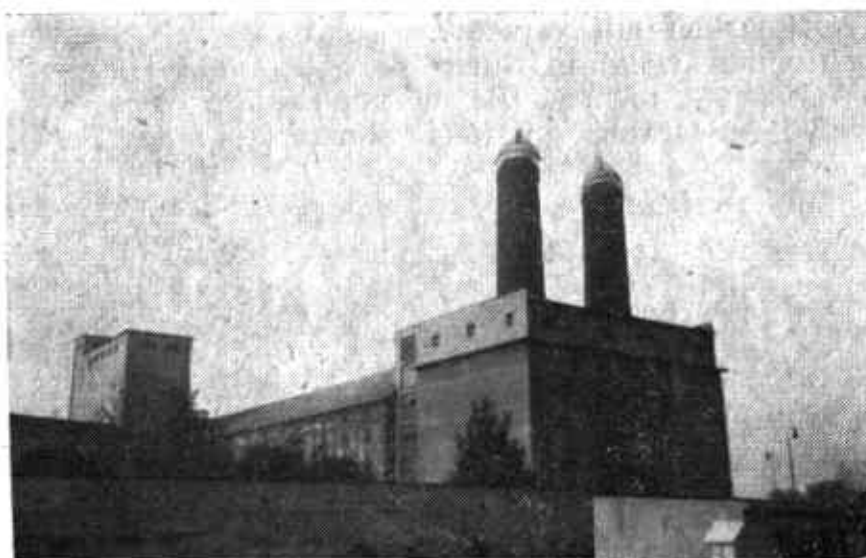
ZWEI BEMERKUNGEN ZUR GESCHICHTE DER GEWERBE

Außer den Schriftdenkmälern gibt es verschiedene materielle Gegenstände, die über die Beziehungen in der gewerbsmäßigen Unternehmungstätigkeit aussagen. Zu solchen Gegenständen gehören auch die Wertmarken, die umlauffähigen Geldhilfsmitteln.

Der Verfasser veröffentlicht eine noch nicht bekannte Wertmarke der Bierbrauerei der Olmützer brauberechtigten Bürgerschaft, die um den Namen des Eigentümers der Brünner Bierbrauerei Zadražil ergänzt ist. Daraus kann man schließen, daß nachdem die Bierbrauerei der Olmützer brauberechtigten Bürgerschaft in das Eigentum Zadražils übergegangen war, benutzte er ihre Wertmarken, die eine Anweisung zum Bier oder eine Aufmerksamkeit für die Kontrollorgane in der Bierbrauereigaststätte sein sollten. Heute kann man schon nicht ihren genauen Benutzungsweck feststellen. Sie waren offenbar Werbung, Bestandteil des Lohnes, Geschänk, bzw. Belohnung für eine außerordentliche Arbeit usw. Im Falle der Firma Sigma Lufin geht es auch um noch nicht beschriebene Wertmarken mit verschiedenen Werten. Diese Wertmarken könnten auch noch einen weiteren Nutzwert haben, sie könnten z. B. bei der Ausgabe der Werkzeuge dienen. Die Wertmarke im Wert von 3 K beweist, daß sie auch eine Anweisung zur Naturalleistung in der Fabrikskantine sein könnte.

Žeton měštanského pivovaru v Olomouci, foto M. Hradil

Měštanský pivovar „Zadrazil“ v Olomouci, foto M. Hradil

Josef H. Biller

DIE STADTANSICHT VON OLOMOUC VON LUBLINSKY — KÜSELL UND DAS GEHEIMNIS IHRER HERKUNFT

Im Rahmen seiner seit nunmehr rund zwölf Jahren unternommenen planmäßigen Forschungen zu einem Catalogue raisonné aller großen offiziellen Wappenwandkalender¹ des einstigen Heiligen Römischen Reiches² hat der Verfasser im Mai 1986 versucht, die Genesis und Geschichte des Bistums- und Domkapitels—Kalenders von Olomouc³ anhand der einschlägigen Archivalien⁴ zu untersuchen und zu erhellen.⁵ Leider ist sowohl die archivalische Überlieferung⁶ wie die Erhaltung von Kalenderexemplaren⁷ sehr uneinheitlich, so daß sich weder die Geschichte des Kalenders und die Abfolge der verschiedenen, je nach dem Stilwandel veränderten Typen vollständig belegen noch alle einzelnen Typen mit entsprechenden Exemplaren lückenlos nachweisen lassen. Dadurch kommt auch zufällig erhalten gebliebenen Fragmenten — wie dem einst als Archivalienumschlag dienenden Kopfstück des Kalenders von 1621⁸ — oder wenigstens in der Literatur erwähnten Exemplaren — wie dem heute leider verschollenen Jahrgang 1641⁹ — eine besondere Bedeutung zu. Neben solchen leicht identifizierbaren Blättern gibt es jedoch vereinzelt auch Fragmente, die sich nicht auf den ersten Blick als zu einem Kalenderfrontispiz gehörig zu erkennen geben. Hier kommen vor allem solche Holzschnitte oder Kupferstiche in Betracht, deren Thematik für solche Kalendergraphik typisch ist. Das sind einmal die Diözesanpatrone, vor allem, wenn sie sich um die Gottesmutter mit Kind scharen, und ganz besonders, wenn sich noch die Wappen von Bischof, Bistum und Kapitel dazugesellen; zum anderen die Stadtansicht, insbesondere wenn sie in einem architektonischen Rahmen auftritt und von allegorischen Figuren und Flußgöttern begleitet wird. Während das erstere Sujet jeweils im Kopf des meist aus mehreren Platten bzw. Abzügen bestehenden Frontispizes auftritt, ist das letztere ein Spezifikum für dessen Fußstück (vgl. Abb. 3). Unter Berücksichtigung dieser Kriterien ist es dem geschulten Blick in den meisten Fällen sofort möglich, ein derart gestaltetes graphisches Blatt — unter Berücksichtigung der kalenderspezifischen Formate — als Wandkalenderfragment zu identifizieren. Ebenso ist es möglich, etwa anhand von Vedutenkatalogen oder -sammlungen gezielt nach

solchen Kalenderfragmenten zu suchen. Zu einer solchen Recherche aber gibt die nur lückenhaft belegte Kalendergeschichte des Bistums Olomouc, wie erwähnt, besonderen Anstoß.

Bei der Durchsicht der beiden wichtigsten Hilfsmittel, des Moraviensienkataloges von Bratmann¹⁰ und des Olomucensienverzeichnisses von Burian¹¹ stößt man nun auf eine Stadtansicht, deren Autorschaft und Beschreibung aufhorchen lassen. Es handelt sich um das Blatt Bratmann Nr. 5 (Seite 152) bzw. Burian Nr. 24, das von Bratmann als Ausschnitt aus einer größeren Graphik, vielleicht einer Universitäts-These, bezeichnet worden ist.

Der Kupferstich (Abb. 1) befand sich seit seiner Erwerbung 1883 zunächst im Besitz des „Historischen Museums der Stadt Olmütz“¹², gelangte dann 1924 in das Stadtarchiv, kam dann 1940 zurück in das Stadtmuseum, wo es in einem Rahmen in der Galerie aufbewahrt wurde. 1968 wurde es endlich wieder dem Archiv übergeben und wird heute im „Okresní archiv“ verwahrt.¹³ Das Druckbild des Stiches wird dabei ergänzt von einer ausführlichen Legende von der Hand des einstigen Syndikus und Primators von Olomouc, Florian Josef Loucký (1705—1775)¹⁴ sowie von den gestochenen Signaturen von Entwerfer („Delineavit R. P. Antonius Lublinsky Can: Reg: Olom.“) und Stecher („Matthaeus Küsel S. C. M. Sculptor fecit.“) am Fuße der Ansicht. Diese Signaturen befanden sich jedoch nicht ursprünglich an dieser Stelle, sondern sind — wohl ebenfalls von Loucký — an anderer Stelle der einst kompletten Graphik ausgeschnitten und auf die ebenfalls ausgeschnittene Vedute aufgeklebt worden. Dieses unverantwortliche Handeln ist typisch für die Manie mancher Vedutensammler besonders des 19. Jahrhunderts, die ihrer fragwürdigen Leidenschaft ohne Rücksicht auf die Zerstörung wertvoller Rarissima oder gar Unika fröhnten.

Was neben der ungewöhnlichen und nachträglichen Applikation¹⁵ an dieser Signatur besonders auffällt, ist die Verbindung des einheimischen Künstlers Anton Martin Lublinsky¹⁷ mit Matthäus Küsel¹⁸ im fernen Augsburg. Wenngleich diese Stadt seit dem Beginn des 17. Jahrhunderts zum beherrschenden Zentrum des Kupferstichs und Bilderdrucks im Heiligen Römischen Reich aufgestiegen ist, so gab es doch auch in den habsburgischen Kronländern, vorab in Prag und Wien, fähige Kupferstecher, die für die Ausführung selbst eines anspruchsvollen Auftrags von fürstbischöflicher Seite aus Olomouc in Frage gekommen wären. Wenn man sich also deswegen nach Augsburg — in gewissem Sinne also ins Ausland — und an Matthäus Küsel wandte, so muß dies einen besonderen Grund gehabt haben. Dieser Grund lag nach begründeter Ansicht des Verfassers darin, daß sich der zu erteilende Auftrag auf einen großen Wappenwandkalender bezogen hat: Gerade für diese Auf-

gabe war nämlich Matthäus Küsel als Spezialist bekannt. Der gefragte Stecher, der zudem den Titel eines Kaiserlichen Hofkupferstechers trug, hat beispielsweise die Bistumskalender für Passau, Eichstätt¹⁹ und Breslau (Wrocław) gestochen. Und was das Erstaunlichste und für unseren näheren Zusammenhang das Verblüffendste ist: Bei letzterem hat er mit Anton Martin Lublinsky zusammengearbeitet (Abb. 2). Leider ist die Geschichte des Bistumskalenders von Wrocław noch nicht erforscht, so daß noch nicht angegeben werden kann, welcher Kalender nun die zeitliche Priorität besitzt: jener von Wrocław oder jener von Olomouc. Feststeht jedenfalls, daß Lublinsky und Küsel zumindest auf dem Gebiet der Wappenkalendergestaltung zusammengearbeitet haben und sich damit die These des Verfassers a priori als tragfähig erweist.

Aber wie steht es mit der Meinung von Bratmann und Burian, die Vedutenfragmente stammten möglicherweise aus Thesenblättern? Dazu muß gesagt werden, daß reale Stadtansichten auf Thesenblättern höchst selten vorkommen und vor allem nur als Hintergrundstaffage, nicht jedoch pointiert und zentral-dominierend, wie es die Randgestaltung der beiden Fragmente nahelegt.

Wie aber erscheinen solche Veduten auf Wappenkalendern jener Epoche? Wenn wir uns an das für Lublinsky und Küsel einwandfrei verbürgte Frontispiz für Wrocław (Abb. 2) halten, so kommt hier die Vedute (Abb. 3) nicht — wie oft im 18. Jahrhundert — als beherrschende, wirklichkeitsnahe Ansicht mit freiem, unbegrenztem Blick über die umgebende Landschaft vor, sondern als Städtebild in einem im Vordergrund aufgebauten und meist von Begleitfiguren flankierten, monumentartigen architektonischen Rahmen, dessen illusionärer Realismus oft durch Sprünge und Fehlstellen im Gestein noch gesteigert wird. Da die Stadtansicht in diesem Rahmen jedoch nicht, wie eigentlich zu erwarten, als Abbild in Relief oder Ritzung erscheint, sondern in einer Perspektive, die der gestalterischen Disposition des ganzen Frontispizes zuwiderläuft, so ergibt sich die für jene hochbarocke Phase eigentlich erstaunliche Feststellung, daß der Blick auf die Stadt keine *Abbildung* der Stadt darstellt, sondern als Fensterblick durch die Marmorarchitektur und damit als *reale Fernsicht* gedacht ist — ein Kompositions- und Interpretations-Prinzip also, wie es für das kommende Rokoko mit seinem ständigen Changieren zwischen Realität und Irrealität typisch ist.

Überprüft man mit dieser Erkenntnis die Vedute von Olomouc (Abb. 1), so stellt man die Identität dieser Gestaltungsweise bei beiden Ansichten, jener von Olomouc und von Wrocław, fest. Diese Beweisführung wird vollends untermauert durch die Spuren von

Assistenzfiguren, welche die Ansicht von Olomouc einst begleitet haben: Am linken Rand ist der Rest eines sich bauschenden Gewandes — wohl einer Knie-Partie — zu sehen, darüber im linken oberen Eck der Teil eines abgewinkelten Armes, dessen zugehörige, aber nicht mehr sichtbare Hand sicher ein Bündel Ähren gehalten hat, wie die noch deutlich ins Bildfeld ragenden Getreidehalme beweisen. Es dürfte sich also bei dieser verlorenen Figur um eine Ceres oder eine Abundantia gehandelt haben, wie sie als Symbol für den Kornreichtum Mährens auch naheliegt. Gegenüber auf der rechten Seite lassen sich dagegen unten einwandfrei Schilfstengel identifizieren, das typische Repoussoirgewächs eines Flußgottes, der hier die Morava darzustellen bzw. zu symbolisieren hatte. Ein Vergleich mit den entsprechenden Partien im Fußstück des Wappenkalenders von Wrocław (Abb. 3) zeigt die frappierende Ähnlichkeit dieser kanonhaften, für die meisten Kalenderfrontispize verbindlichen Gestaltungsweise.

Es steht damit nach Ansicht des Verfassers einwandfrei fest, daß es sich bei dieser Vedute von Olomouc um ein Fragment aus einem Fürstbischöflichen Wandkalender handelt, dessen zugehöriges Frontispiz bisher nicht wieder aufgetaucht ist und von dem sich bisher auch an anderer Stelle leider kein Exemplar mehr nachweisen läßt. Nachdem aber mit diesem Indizienbeweis die Existenz eines großen Wappenkalenders von Matthäus Küsel nach Anton Martin Lublinsky belegt ist und seine Laufzeit zwischen wohl frühestens 1676²⁰ und spätestens 1691²¹ anzunehmen ist, bleibt für die Lokalforschung von Olomouc die große Aufgabe, das zugehörige Fuß- und/oder Kopfstück ausfindig zu machen, zu dessen visueller Erscheinung die vergleichbaren Teile des Wappenkalenders von Wrocław (Abb. 2) einen brauchbaren Ariadne-Faden bieten können.²² Vielleicht läßt sich an versteckter Stelle in den Museen und Sammlungen von Olomouc sogar jenes Kalenderexemplar entdecken, aus dem das hier besprochene Fragment ausgeschnitten worden ist, so daß sich die Möglichkeit ergäbe, den einstigen Zusammenhang wiederherzustellen und den bedauerlichen Vandalismus wiedergutzumachen.²³

Anmerkungen

- 1 Dieser Begriff wurde vom Verfasser zur Abgrenzung gegenüber den Historischen Wandkalendern, den großen Bauernkalendern sowie Aderlaßtafeln entwickelt, wie sie von Buchdrucker-Verlegern seit der Inkunabelzeit bis weit ins 19. Jahrhundert hinein herausgebracht worden sind. Bei dem vorliegenden Wandkalendertyp handelt es sich um offiziöse Ausgaben von Regierungen, Staatsbehörden, Domkapiteln, Fürstabteien und -propsteien,

Ordenskapiteln, Ritterschaften, Stadträten und verschiedenen anderen amtlichen oder halbamtlichen Stellen mit den Wappen der jeweiligen Gremien und ihrer Mitglieder. Diese Wandkalender sind vom Beginn des 16. Jahrhunderts meist bis zur Säkularisation 1802/03 bzw. bis zum Ende des Heiligen Römischen Reiches 1806 erschienen, manchmal sogar über diesen Zeitpunkt hinaus bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts wie etwa der „Neue Mährische Kalender“ des Fürsterzbischofs und Domkapitels von Olomouc. Sie dienten einmal als Direktorien (Meßordnungen), dann als eine Art von Personalschematismus und waren damit Vorläufer der im 18. Jahrhundert aufkommenden Staatshandbücher. Zudem kam ihnen im Hochbarock und Rokoko eine besondere Bedeutung als Repräsentationsgegenstand zu, weswegen sich die Frontispize dieser Kalender ähnlich wie die Thesenblätter zu großen Formaten und aufwendigen bildhaften Darstellungen steigerten. Eine Einführung in Werden und Wesen dieser Glanzstücke graphischer Kunst gibt der Verfasser in seinem Beitrag „Die offiziellen Wappenwandkalender des Heiligen Römischen Reiches. Erfassung, Erforschung und Katalogisierung“ in: *Wolfenbütteler Barock-Nachrichten*, Jahrgang XIII, Heft 1, April 1986, Seiten 1–12. Ein Exemplar dieser Nummer befindet sich in der Bibliothek des Státní oblastní archív Opava, pracoviště Olomouc.

- 2 In dieser Form waren die offiziellen Wappenwandkalender ein Spezifikum des Heiligen Römischen Reiches sowie der Schweiz, die ja de jure bis 1648 zum Reich gehört hat. Außerhalb dieses Verbreitungsgebietes konnten bisher nur die Domkapitelskalender für Gran (Esztergom) in Ungarn, anfangs erschienen in Trnava, und für Nitra (Slowakei) nachgewiesen werden, das damals zu Ungarn zählte und damit nicht zum Reichsverband.
- 3 Wie die meisten Fürstbistümer des Heiligen Römischen Reiches führte auch Olomouc einen solchen Wappenwandkalender, obwohl es nur ein Titular-Fürstbistum war und im Gegensatz etwa zu Köln, Mainz, Trier, Regensburg, Passau oder Breslau (Wrocław) über kein souveränes Territorium verfügte. Mit der Kalendergeschichte von Olomouc hat sich teilweise bereits Dušan Řezanina befaßt: *Soubor tištěných nástěnných církevních kalendářů olomoucké diecése (arcidiecése) z let 1716–1827 ve Stát, archivu Opava, pracoviště Olomouc (MCO c. kn. I, 71)*, Typoskript, Olomouc 1970 (Exemplar im Státní oblastní archív, Olomouc, Signatur IX — N/13); sowie derselbe: *Nástěnné církevní kalendáře olomoucké z let 1716–1827*, Privatdruck, Kralupy nad Vltavou, 1970 (ebenfalls in der Bibliothek des Archivs in Olomouc vorhanden).
- 4 Es ist der besondere Vorzug dieser offiziellen Kalendergraphik, daß sich ihr Entstehen und ihre Entwicklung im allgemeinen anhand der Archivalien, vor allem von Protokollen und Rechnungen der herausgebenden Gremien — zum Teil äußerst genau und detailliert — erforschen lassen.
- 5 Řezanina (Anmerkung 3) hat nur die Frühgeschichte des Wappenkalenders von Olomouc zwischen 1621 und 1635 anhand der Sakristanrechnungen untersucht. Ziel des Verfassers war es nun, alle noch vorhandenen Rechnungen, Belege und Protokolle sowie verschiedene ergänzende Archivalien des Domkapitels zu studieren, um zu einem möglichst umfassenden Überblick über die Kalendergeschichte des Fürstbistums Olmütz zu gelangen. Leider waren diesen Forschungen auf Grund der Quellenlage Grenzen gesetzt. In Olomouc teilten sich Domkapitel und Fürstbischof in die verschiedenen Kalenderausgaben. Während die Protokolle und Rechnungen des Domkapitels weitgehend erhalten sind, fehlen sie jedoch im Erzbischöflichen Archiv für das 17. und 18. Jahrhundert gänzlich! — Der Verfasser dankt in diesem Zu-

sammenhang sehr herzlich Herrn Dr. František Spurný (Šumperk) für vielerlei wertvolle Hinweise zur Forschung sowie der Leiter der Staatsarchiv-Nebenstelle, Herrn Dr. Miloš Kouřil, für die liebenswürdige Aufnahme und die unermüdliche Unterstützung bei der Arbeit.

- 7 Neben den bereits von Řezanina behandelten, zum Teil fragmentarischen Exemplaren von 1621 und 1641 (früher im Erzbischöflichen Archiv, Prag) sowie dem Sammelband MCO kn. 1,71 des Státní oblastní archiv mit einer fast lückenlosen Folge von 67 Jahrgängen zwischen 1716 und 1827 besitzt das genannte Archiv im Bestand MCO 125—136 noch weitere zwölf Blätter verschiedenen Typs aus der Zeit zwischen 1808 und 1848. Dazu kommt noch der Jahrgang 1762 des von Gottfried Bernhard Göz entworfenen und von den Brüdern Klauber in Augsburg gestochenen großen Erzbischöflichen Wappenkalenders, der unter der Signatur 0—122 in der Graphischen Sammlung des Krajské vlastivědné muzeum verwahrt ist. Den Jahrgang 1749 und damit das besterhaltene Exemplar dieses Typs besitzt das Muzeum Narodowe we Wrocławiu unter der Inventarnummer VII—10305.
- 8 Vergleiche Řezanina, Privatdruck 1970 (Anmerkung 3), Seite 3 ff. und Abbildung 12.
- 9 Einst im Erzbischöflichen Archiv zu Prag, vergleiche Antonín Podlaha: „Z bibliografie a ikonografie Svatováclavské“ in: *Časopis katolického duchovenstva*, 1926, Seite 31 f. mit Abbildung des Kopfstücks auf Seite 33.
- 10 Hugo Bratmann: *Mähren im graphischen Bild*, Gräfelfing (bei München) 1961.
- 11 Václav Burian: „Ikonografie Olomouce do roku 1900“ in: *Sborník Krajského vlastivědného muzea Olomouc*, IV, 1956—58, Seiten 371—421.
- 12 Unter der damaligen Inventarnummer 1906; vergleiche: *Notizen—Blatt der historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, Nr. 1, 1884, Seite 7 (nur Erwähnung, ohne Abbildung).
- 13 Unter der auch heute noch gültigen Inventarnummer: č. LX/58; ohne die handschriftlichen Zusätze abgebildet bei Václav Nešpor: *Vlastivěda Moravská. II. Místopis: Dějiny Olomouce*, Brno 1936, Seite 41. Für diese Angaben danke ich recht herzlich dem Direktor des Archives, Herrn Dr. Vladimír Spáčil.
- 14 Abbildung der Ansicht und genaue Wiedergabe der handschriftlichen Erläuterungen bei Václav Burian: „Další zpráva o požáru Nové brány (věže) r. 1675 na Lublinského vedutě Olomouce“ in: *Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*, Nr. 212, 1981, Seite 29 f.
- 15 Leider war es dem Verfasser trotz mehrfacher Bemühungen nicht vergönnt, das Blatt im Original zu studieren. Er muß sich daher auf die Aussagen von Bratmann und Burian verlassen, daß die beiden Signaturen nachträglich auf die Vedute aufgeklebt worden sind, was ja auch allein schon von der optischen Erscheinung des Blattes, wie sie sich in den erwähnten Reproduktionen darbietet, nahegelegt wird. — Die Signaturen beziehen sich natürlich auf das ganze Kalenderfrontispiz, wobei die Vorzeichnung gerade für die Vedute erfahrungsgemäß oft von anderer Hand, von einem Geometer oder Szenographen stammt; deshalb auch oft der auffallende Qualitätsabfall zwischen der allegorischen Darstellung und der Vedute! Da Lublinsky aber auch als Vedutenmaler hervorgetreten ist und vielleicht auch als

Vedutenentwerfer (vergleiche Burian 1981) vermutet wird, ist es zumindest nicht ausgeschlossen, daß er auch für den Kalender die Ansicht selbst gezeichnet hat.

- 16 Es wird dabei unterstellt, daß diese Signaturen auch wirklich von dem zugehörigen, heute verschollenen Gesamtblatt stammen.
- 17 Martin Lublinsky, geboren 1636 in Lešnica bei Oppeln (Opole) in Oberschlesien, gestorben 1690 in Olomouc, wo er 1664 ins Augustinerchorherrenstift Allerheiligen eingetreten war und den Ordensnamen Anton angenommen hatte. Tätig als Maler und Freskant, Miniaturist, Zeichner und Entwerfer von Graphikvorlagen, besonders Thesenblättern.
- 18 Matthäus Küsel (Küsell), katholischer Kupferstecher und Verleger in Augsburg, Bruder von Melchior Küsel, geboren in Augsburg 1629, gestorben ebenda 1681, war nach Studienjahren in Venedig seit 1658 in seiner Vaterstadt als Stecher von Porträts, Thesen, Flugblättern, Buchillustrationen, Bühnenszenen, Ereignisbildern und Wandkalendern tätig.
- 19 Abbildung bei Josef H. Biller: „Die Hochstiftskalender des Fürstbistums Eichstätt 1562—1803“ in: *Sammelblatt des Historischen Vereins Eichstätt*, 76. Jahrgang, 1983, Seite 42.
- 20 Vergleiche dazu die Ausführungen bei Burian 1981 (Anmerkung 14). Aus den Quellen des Domkapitelsarchivs ergeben sich leider keinerlei Hinweise über die Einführung dieses Kalendertyps. Das Jahr 1675 der Beschädigung des Neutors durch Blitzschlag ist ein Terminus post quem für die Entstehung der Vedute und damit des Kalenderfrontispizes, das Todesjahr Küsels 1681 ein Terminus ante.
- 21 Für 1692 ist bereits das Kopfstück von Tobias Sadeler bezeugt: vergleiche Wilhelm Drugulin: *Historischer Bilder-Atlas*, zwei Bände Leipzig 1863 und 1867. Diese Kopfplatte taucht im Sammelband MCO kn. I,71 des Státní oblastní archiv erstmals beim Jahrgang 1717 und letztmals im Jahre 1739 der ebenfalls vom Domkapitel geführten Wappentafel (ohne Kalendarium) auf.
- 22 Der Verfasser ist sehr an solchen Hinweisen interessiert und bittet freundlich um Benachrichtigung, wenn diese zugehörigen Kalenderteile auftauchen sollten oder der Verdacht dazu besteht. Seine Anschrift: Ismaninger Strasse 78/1, D 8000 München 80.
- 23 Ein ähnlicher Vorgang betrifft den Kalenderjahrgang 1816 (im wiederholt erwähnten Sammelband MCO kn. I,71), dessen ausgeschnittene Vedute im Antiquariatskatalog 103 (Böhmen und Mähren) von etwa 1900 der Firma Ludwig Rosenthal in München unter der Nummer 693 auftaucht!

R e s u m é

V Okresním archívu v Olomouci ve Sbírce litografií a fotografií, sign. IX/58, se nachází veduta Olomouce, která byla vyřezána z většího listu. Dodatečně k ní byla nalepena jména jejích tvůrců, olomouckého kreslíře Antonína Martina Lublinského a augšpurského rytce Matyáše Küsela.

Toto neobvyklé spojení domácího umělce se zahraničním je vysvětlitelné tím, že se jednalo o zakázku na velký nástěnný kalendář, na jejichž zhotovování byl Matyáš Küsel znám jako uznávaný odborník. Příkladem byl biskupský kalendář

pro Pasov, Eichstätt a Wrocław, v případě Wrocławu dokonce s Antonínem Martinem Lublinským, což dokazuje jejich spolupráci a potvrzuje domněnku, že se v případě olomoucké veduty jednalo o součást nástěnného kalendáře.

Nelze přijmout domněnku Bratmannovu, že se snad jedná o výřez z univerzitní teze, neboť na tezích se veduty objevují jen zřídka a navíc jen jako štafáž v pozadí, nikoliv jako dominující prvek. Dále je při srovnání veduty olomoucké a wrocławské jasné, že jsou si v principu podobné. Obě nepředstavují běžné vyobrazení města, ale okenní průhled mramorovou architekturou, typický pro rokoko s jeho stálým kolísáním mezi realitou a irealitou. Dále jsou na olomoucké vedutě ještě patrné po stranách stopy po figurách, které pohled na město provázely, a rostlinné symboly obilí — obilního bohatství země moravské a rákosí — řeky Moravy. Jde tedy u olomoucké veduty o pozůstatek někdejšího nástěnného kalendáře olomouckého biskupství, jehož kompletní exemplář dosud nebyl objeven. Časově můžeme vznik tohoto nástěnného kalendáře položit vzhledem k oběma umělcům i vzhledem k vlastnímu zobrazení do let 1676 až 1691. V roce 1675 byla totiž bleskem poškozena „Nová brána“, z roku 1692 pochází už nové záhlaví od Tobiáše Sadelera.

Zůstává úkolem regionálního olomouckého bádání objevit onen nástěnný kalendář či dokonce exempláře, z nichž byla olomoucká veduta v důsledku neodpovědného sběratelského přístupu, typického pro mnohé sběratele minulého století, vyříznuta.

-sp-

Abb. 2: Hochstiftskalender
des Fürstbistums Breslau
(Wrocław)

mit Almanach auf das Jahr 1692 (oberer und unterer Teil), Kupferstich von Matthäus Küsel in Augsburg nach einem Entwurf von Anton Martin Lublinsky, entstanden zwischen 1667 und 1679; 169×45,3 cm (Bildgröße des gesamten Blattes), London, British Library (Signatur: Tab. 117 47. e.

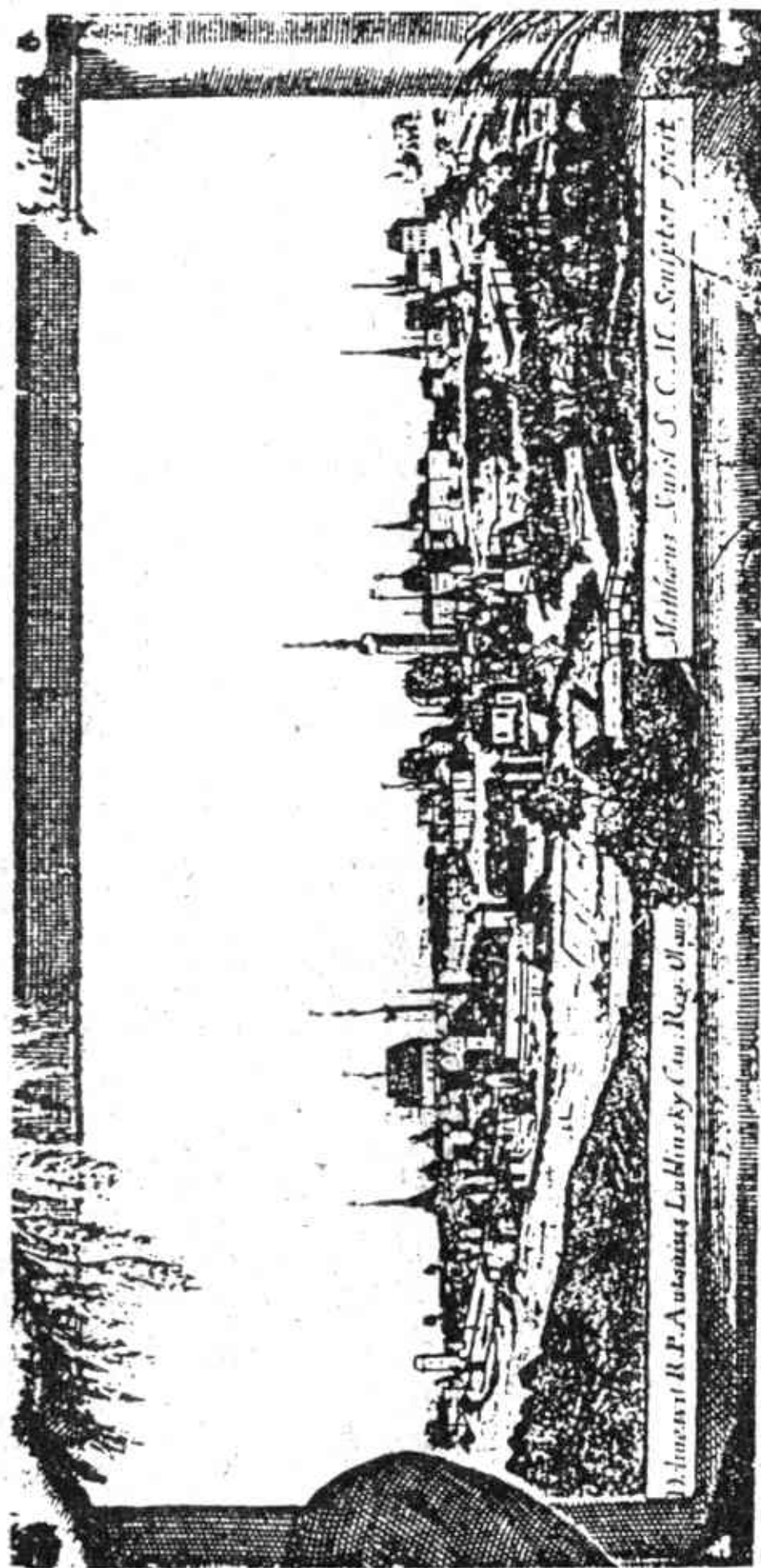

Abb. 1: Ansicht von Olomouc gegen Norden,
 Ausschnitt aus einem zwischen 1675 und 1681 von Anton Martin Lublinsky in O-
 lomouc entworfenen und von Matthäus Küsel in Augsburg gestochenen, heute
 verschollenen Frontispiz eines großen Wappenwandkalenders des Fürstbistums
 Olomouc;
 Kupferstich; 11,5×23,7 cm
 Olomouc, Okresní archiv

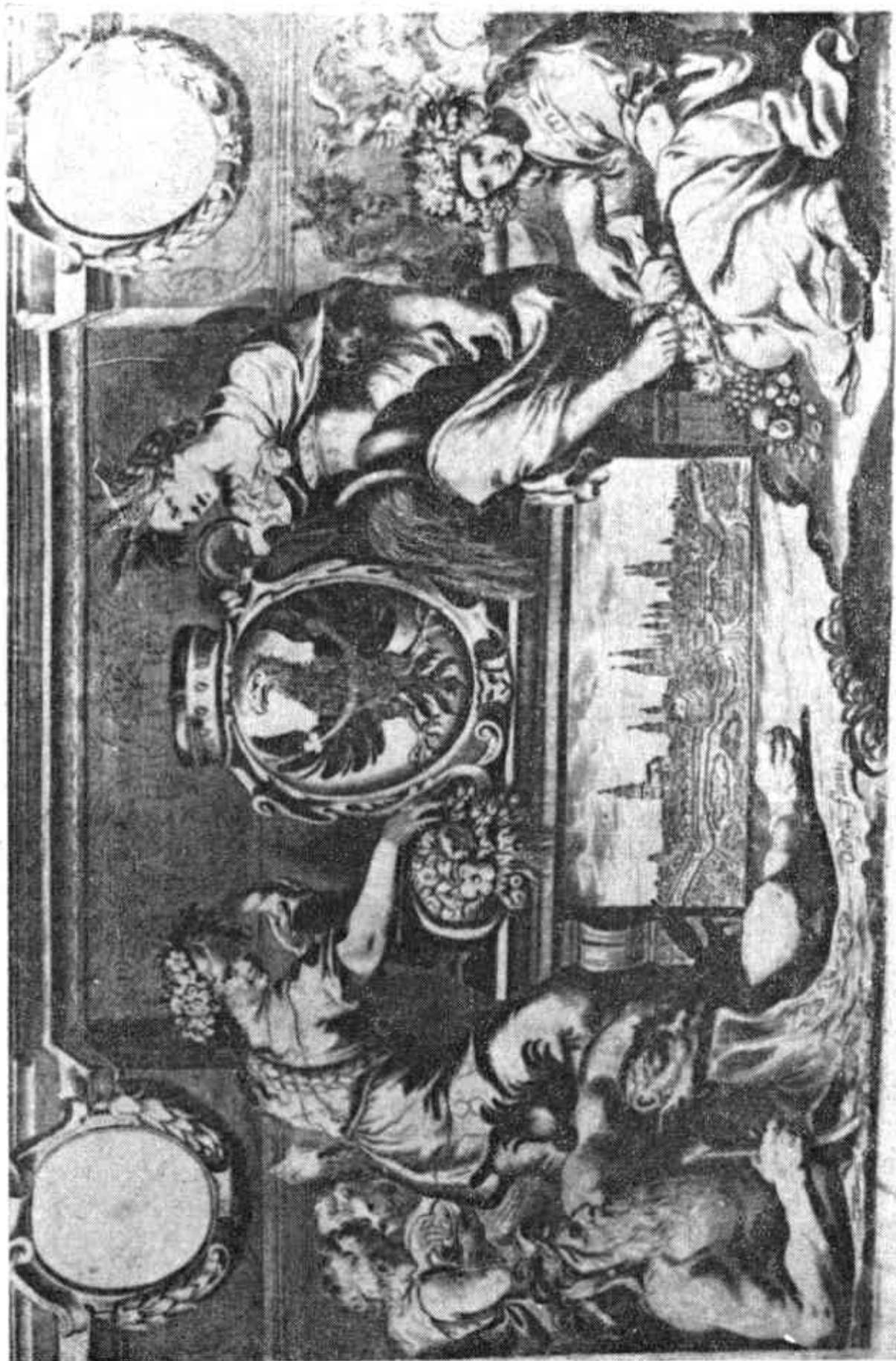

Abb. 3: Fußstück vom Hochstiftskalender des Fürstbistums Breslau (Wrocław), Ausschnitt aus Abb. 2 mit der Stadtansicht von Breslau (Wrocław), Kupferstich; 30×44,9 cm (Bildgröße). Ähnlich hat man sich die Staffierung der Stadtansicht von Olomouc (Abb. 1) vorzustellen.

*Pečet Williama O'Kellyho ab Aghviru, práce F. K. Beckera, Vídeň 1. 5. 1708
Foto: Bohumila Mandrllová*

Tomáš Krejčík

**NEZNÁMÁ PRÁCE VÍDEŇSKÉHO MEDAILÉRA
FILIPA KRYŠTOFA BECKERA V OLOMOUCKÉ POBOČCE SOA OPAVA**

**UNBEKANTE ARBEIT DES WIENERS MEDAILLEURS
FILIP KRYŠTOF BECKER IN OLOMOUCER ARCHIV**

V naší i zahraniční literatuře máme dostatek příkladů, jak bylo v numismatice jako srovnávacího materiálu využito pečetí. Obzvláště pro starší období znamenalo takové rozšíření pramenné základny zkoumaného problému vítanou oporu pro vyslovení nových numismatických poznatků.¹

Mohlo by se zdát, že při zkoumání materiálu z mladšího období význam srovnávacího sfragistického materiálu klesá, protože se můžeme často opřít o jiné prameny. Ale i tehdy zůstává signovaná pečeť významným doplňujícím pramenem, který dotváří obraz díla určitého rytce nebo medailéra. Ovšem v záplavě novověkých pečetí najdeme jen málo kusů, které jejich tvůrci označili signaturou.

Takovým příkladem může být předložená pečeť Williama O'Kellyho ab Aghrim. Rodem Ir, opustil rodnou zemi s králem Jakubem II. a žil určitou dobu v Paříži. Jeho prvá genealogicko-historická práce, která vyšla v Praze, nese datum 1697.² Usazování Irů v Čechách mělo své dobové kořeny.³ V Praze vstoupil O'Kelly do císařských služeb, ale později přesídlil do Vídně. Zde působil jako profesor historie, filosofie a heraldiky na dolnorakouské stavovské akademii.⁴ Dne 14. června 1707 jej kurfiřt Lothar Franz, arcibiskup mohučský, jmenoval inspektorem erbů v říšské kanceláři.⁵ Dne 26. XI. 1707 byl povýšen do rytířského stavu a byl mu polepšen erb. Současně dostal hodnost císařského falckrabího ad personam a v té době byl již říšským heroldem.⁶ Jako erbovní inspektor kontroloval také erby v listinách, které vydávala Česká dvorská kancelář. V době svého pražského pobytu navázal styky s českou šlechtou, z jejíchž řad napsal oslavné genealogické skladby na Šternberky, Vratislavy z Mitrovic a Hrzány z Harasova.⁷

Jako císařský falckrabě měl O'Kelly právo udělovat erby. Právě na těchto listinách se setkáváme s jeho pečetí.

Její typář byl kulatý o průměru 58 mm. V pečetním poli byl umístěn O'Kellyho erb, držенý dvěma odvrácenými psy jako štítonoši a podložen páskou s heslem PRVDENTIA ET FORTITVDINE. Erb spočívá na podlaze, která je tvořena čtvercovými dlaždicemi. Tento motiv převzal tvůrce pečetí ze soudobých nobilitačních listin.⁸ Dole v drobné úseči čteme: F. C.

BECKER F. Legenda je sevřena mezi věncem zvnějška a pásem perlovce zevnitř a navíc je ještě z obou stran hraničena hladkými linkami. Znì: GUIL:O KELLY:A:AGHRIM:S.R.I.:EQVES.AVRATVS:COM:PALATIN CA S:S: M: ARMORV .REX ET.INSPECTOR.

Tvůrcem pečeti byl tedy vídeňský medailér Filip Kryštof Becker. Narodil se v Koblenci v roce 1746.⁹ Ve Vídni se učil řezání kamenů u Jana Jiřího Seidlitzze. Uvádí se, že v tomto oboru dosáhl velkého mistrovství. Dostupná literatura se shoduje v tom, že pracoval pro Josefa I. a Karla VI. Asi v roce 1710 působil v Petrohradě, kde se podílel při reorganizaci mincovnictví a mimo jiné ryl pečeť pro Petra I. Dne 27. září 1731 byl povýšen do šlechtického stavu. V roce 1707 se jmenuje jako císařský komorní medailér, zemřel ve Vídni 9. května 1743.¹⁰

Jeho výtvarnému dílu nebyla dosud věnována patřičná pozornost, i když encyklopedické příručky jej oceňují jako umělce, který patřil mezi špičkové tvůrce své doby. Dosud nám ovšem chybí ucelenější přehled jeho prací, než jaké mohou nabídnout příručky a encyklopedie, případně katalogy sbírek. Přitom tyto přehledy většinou uvádějí jen jeho medailérské práce, ale ponechávají stranou jeho mincovní razidla.

Z českých zemí patřili mezi jeho zákazníky Schwarzenberkové, pro něž ryl nejen medaile a erby, ale i razidla mincí 1721—1728.¹¹

Zajímavým dokladem historismu může být medaile na Albrechta z Valdštejna s datem 1631, kterou ryl Becker podle medaile Hanse Riegera, a která je známa v několika váhových variantách. Becker se zde poměrně přesně přidržel lícní strany s vévodovým portrétem, ale rubní stranu, kterou vyplňuje erb, ztvárnil v ornamentálně odlišném pojetí.¹²

Mezi jeho bohemikální práce můžeme zařadit i nedatovanou medaili na Karla VI. a medaili na českou korunovaci Marie Terezie z roku 1743.¹³

Pečeť O'Kellyho můžeme rovněž s určitými výhradami přiřadit k Beckerovým pracem, které měly vztah k Čechám. Její první výskyt máme doložen k 1. květnu 1708.¹⁴ Podle titulatury mohla vzniknout po 26. listopadu 1707, kdy byl O'Kelly povýšen do rytířského stavu. V literatuře jsme našli údaj, že v letech 1702—1707 ryl Becker typáře pro arcibiskupa solnohradského. Tento údaj je však přejat z jednoho starého tisku.¹⁵ G. Zeller, který se zabýval zaměstnanci solnohradské mincovny, tento údaj neuvádí. Zná až Beckerovy práce pro solnohradského arcibiskupa z 20. let 18. století, což odpovídá údajům standardních děl o solnohradském mincovnictví.¹⁶

Dále se v literatuře najdou údaje až o medailích, které F. K. Becker ryl na korunovaci Karla VI. v roce 1711, naše pečeť je tedy starší. Musíme se sice domnívat, že Becker od roku 1711 vytvořil nějaké práce, z dostupné literatury se nám však nepodařilo zjistit. I tak je O'Kellyho pečeť dokladem z málo poznaného období činnosti F. K. Beckera. Jestliže se dosavadní literatura zmiňuje jen obecně o pečetích, které vytvořil, je O'Kellyho první zjištěnou konkrétní prací. Její heraldická kompozice

přísně svazovala jejího tvůrce, přesto je patrné, že měl dostatek citu pro stylizaci heraldických figur, což v ostatní produkci jeho doby je již ojedinělé. Zřejmě zde spolupůsobil povolání objednatele pečeti. Mezi pečetemi dosahuje O'Kellyho pečeť vsutku mimořádné úrovně a prozrazuje tak ryteckou ruku zkušeného mistra.

Poznámky:

1. **T. Krejčík**, Vztahy numismatiky k heraldice, sfragistice a genealogii, In Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků v Ostravě, Ostrava 1984, s. 41—42.
2. S drobnými nepřesnostmi o O'Kellym viz **L. Schmid**, Irští lékaři v Čechách, Praha 1968, s. 21—22. **R. Procházka**, Genealogisches Handbuch erloschener böhmischen Herrenstandsfamilien, Neustadt a.d. Aisch 1973, s. 177. **H. Jäger-Sunstenau**, Die Wappencenzoren in den Hofkanzleien in Wien 1707—1918, Genealogica et Heraldica, Report of The 16th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Helsinki 16—21 August 1984, Helsinki 1986, s. 354—364.
3. **L. Schmid** — **J. Polišenský**, Irové ve střední Evropě a Univerzita Karlova, Acta Univ. Car., Historia Univ. Car. Pragae, 16, 1976, fasc. 2, s. 53—66. **L. Schmid**, Irská emigrace do střední Evropy v 17. a 18. století (2. část), Sborník historický 33 (v tisku).
4. **F. Zuman**, Přednášky o genealogii a heraldice v sedmnáctém a osmnáctém století, Rodokmen 3, 1948, s. 94—95.
5. **L. Gross**, Die Geschichte der deutsche Reichshofkanzlei von 1559 bis 1806, Wien 1933, s. 116, 190, 448.
6. **K. F. Frank**, Standeserhebungen und Gnadenakte für das deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806, 4 Bd. O-Sn, Schloss Senftenegg 1973, s. 9.
7. Většinu O'Kellyho knih a spisů uvedl **Schmid**, Irští lékaři ..., c.d., s. 22. Viz též **Jäger-Sunstenau**, c.d., s. 357. Dále **Č. Zíbrt**, Bibliografie české historie I., Praha 1900, č. 11, 366, 20 276, 22 500. **V. Pumplla**, Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci, sv. 6. M-O, Olomouc 1976, s. 1451—1453.
8. **T. Krejčík**, K typologii miniatur v erbovních listinách 18. století, Heraldická ročenka 1982, s. 31—39, 1983, s. 47—57.
9. Datum narození je v literatuře udáváno různě. **L. Forrer**, Biographical Dictionary of Medallists, Vol. I., Londýn, s. 149—150 uvádí 1674. Katalog der Münz- und Medaillen-Stempel-Sammlung des k. k. Hauptmünzamtes in Wien, Bd. 4, Wien 1906, s. 1207—1209 konstatuje 1675. **E. Nohejlová-Prátová**, Katalog výstavní sbírky medailí, Praha 1963, s. 82, č. 15, došla k datu 1676.
10. Viz literatura v pozn. 9.
11. **K. Tannich**, Die Münzen und Medaillen der Fürsten zu Schwarzenberg, Schwarzenbergisches Jahrbuch 1938, s. 51 a zejména s. 75.
12. **E. Nohejlová-Prátová**, Das Münzwesen Albrechts von Wallenstein, Graz 1969, s. 56—57.

13. **Nohejlová-Prátová**, Katalog ..., c.d., s. 82, č. 15—17. K těmto kusům lze ještě přiřadit dukát 1733 a 1732, tolar 1732 na Leopolda Viktora Jana knížete Windisch-Grätze, viz Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer von **E. Fiala**, Praha 1889, č. 4033, 4034, dále Collection Ernst Prinz von Windisch-Grätz von **E. Fiala**, Praha 1895, s. 67, č. 943, 944, 945. Dále např. K. Domanig, Porträtmedaille des Erzhauses Österreich, Wien 1896, s. 21, č. 244, s. 24, č. 276, 278.
14. Státní oblastní archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Sbírka listin různého původu, b. č. Viz **K. Müller**, Erbovní listiny ve Státním oblastním archivu v Opavě, Opava 1985, s. 14, č. 16, obr. č. 13. Popis pečeti podle tohoto exempláře. Její další výskyt např. **O. Faust**, Archiv města Bratislavy I. Súpis erbových listin zemianských, Bratislava b. 1., č. 60.
15. Katalog der Münz- und Medaillen-Stempel-Sammlung, c.d., s. 1207.
16. **G. Zeller**, Die an die fürstbischöflich-salzburgischen Münze angestellten, oder für dieselbe thätig gewesenen auswärtigen Münzeisenschneider, Graveure und Medailleure, Numismatische Zeitschrift, 1888, s. 399.

Recenzoval dr. K. Müller

Resümee

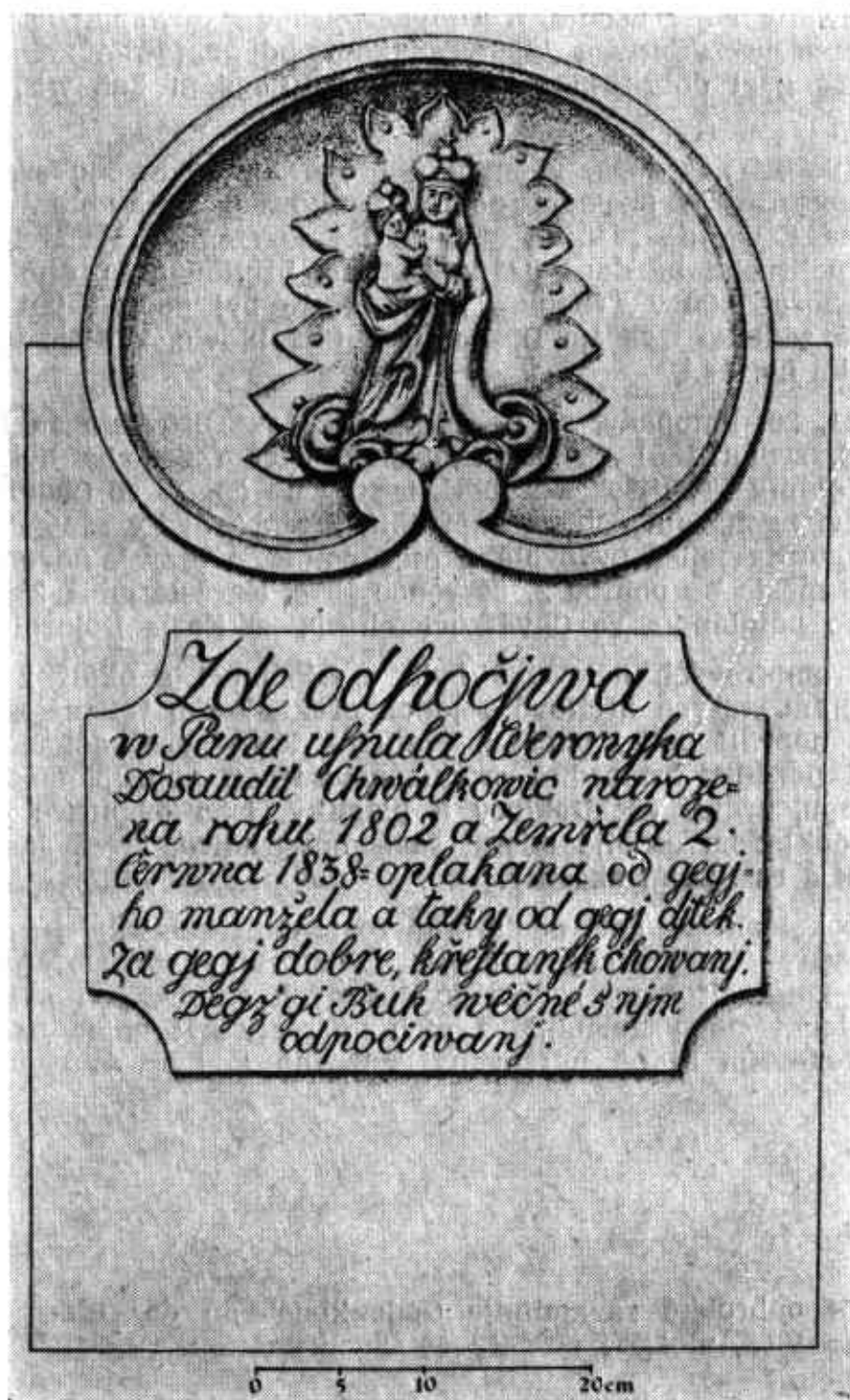
Unbekannte Arbeit des Wiener Medailleurs Filip Kryštof Becker im Olomoucer Archiv

Der Autor befaßt sich in diesem Aufsatz mit dem Siegel des Willam O'Kelly's, des kaiserlichen Pfalzgrafen, Herolds und Wappenzensors.² Sein signiertes Siegel, das in der Olomoucer Zweigstelle des Staatlichen Gebietsarchivs in Opava aufbewahrt ist, ist eine Arbeit von Filip Kryštof Becker. Aus der Übersicht der bekannten Arbeiten von F. K. Becker folg, daß das O'Kelly's Siegel zu den frühesten Werken des genannten Medailleurs gehört und daß es ein Qualitätsbeleg für seine Kunst ist.

Leoš Mlčák — Stanislav Lapčík

EMPIROVÝ NÁHROBEK VE CHVÁLKOVICÍCH

V ohradní zdi chválkovického hřbitova jsou od roku 1891 druhotně osazeny dva náhrobky přenesené ze starého zrušeného hřbitova u farního kostela sv. Barbory.¹ Důvodem k jejich přenesení byla pravděpodobně jejich figurální reliéfní

Kresba: Božena Bistřická

výzdoba, znázorňující v širokém okolí mezi lidem všeobecně oblíbenou Pannu Marii svatokopeckou. Třetí reliéf se shodným námětem byl osazen nad vstupní portál chválkovického kostela.²

Nejintaktněji je dochován náhrobek z roku 1838, jehož součástí je také nápisové pole. Náhrobek, vysoký 79 a široký 47 cm, má tvar obdélné desky, jejíž horní část je ukončena stylizovanou oválnou mušlí, v jejímž středu je vytesána 19 cm vysoká Madona s dítětem, obklopená stylizovanou svatozáří. Střední část náhrobku tvoří mírně předstupující obdélné, v rozích konkávně probrané nápisové zrcadlo. Jeho plochu o rozměrech 28×42 cm vyplňuje rytý 1,6–5 cm vysoký devítirádkový nápis kurentem:

Zde odpočywa/w Panv usnula Weronyka/Dosaudil Chwálkowic naroze=/na roku 1802 a Zemřela 2./Čerwna 1838=oplakana od gegj=/ho manžela a taky od gegj djtek./ Ze gegi dobre, křestansk chowanj/Degž gi Buh wěčné s njm/odpo-ciwanj.

Prostý rustikální náhrobek, významný především z důvodů svatokopecké mariánské ikonografie, je poslední poctou venkovské ženě, která ještě poměrně mladá zemřela 1. června 1838 ve věku 38 let na mozkovou mrtvici a byla o dva dny později pohřbena na dnes již neexistující hřbitov u farního kostela.³ Narodila se 14. února 1800 v Týnečku. Jejím otcem byl podruh Jan Gažar, matkou Terezie, dcera sedláka Ondřeje Dosoudila z Chválkovic. V době narození žili rodiče v Týnečku čp. 14.⁴

V roce 1821, 26. listopadu, se Veronika Gažarová provdala za Jana Dosoudila, narozeného 4. srpna 1801 ve Chválkovicích. Otcem ženicha byl původně čtvrt a později pololáník František Dosoudil, usedlý na čp. 14 ve Chválkovicích.⁵ Z jejich manželství pocházelo celkem osm dětí, z nichž dvě v raném věku zemřely.⁶ Péče o ně donutila jejich ovdovělého otce poměrně brzy k novému sňatku, který uzavřel již měsíc po pohřbu 2. července 1838. Nevěsta měla 23 let a byla dcerou zemřelého pololáníka ve Chválkovicích čp. 34 Karla Doležela.⁷

Podobných empírových náhrobků bylo v Olomouci a okolí jistě mnoho. Postupným rušením starých hřbitovů a jejich překládáním většina z nich nenávratně zanikla a nepříliš velký počet zbývajících téměř před očima nadále zaniká. Na rozdíl od pozdější hromadné produkce většinou nepříliš umělecky nápadité měšťanské sepulchrální architektury a plastiky, jsou empírové náhrobky mnohem častěji dokladem osobité místní řemeslné tradice, které často nechybí ani silné emotivní a rustikální akcenty.

Postupná dokumentace celé dochované regionální kamenické produkce má nepochybně značný etnografický a umělecko-historický význam. Jejím výsledkem by mohl být katalogizovaný soupis dochovaných empírových náhrobků. Typologicky a umělecky nejvýznamnější z nich by měly být nejen památkově evidovány, ale především řádně udržovány, odborně konzervovány a postupně restaurovány.⁹

P o z n á m k y

1 O přenesení náhrobků se zmiňuje Gedenkbuch an der Pfare zu Chwalkowitz verlegt anno 1856, uložený na fáře ve Chválkovicích.

2 Nad druhým nepochybně mladším náhrobkem je ve zdivu ohradní zdi osazena čtvercová deska s letopočtem: LeTa/PANe/1853.

- 3 SOA Olomouc, Úmrtní matrika ve Chválkovicích, VB-IX-9, s. 41. Datum úmrtí na náhrobku není správné, stejně tak i letopočet narození.
- 4 SOA Olomouc, Matrika křtů, VB-IX-1, s. 235.
- 5 SOA Olomouc, Matrika sňatků, VB-IX-6, s. 9; Matrika křtů, VB-IX-1, s. 43
- 6 SOA Olomouc, Matrika křtů, VB-IX-2.
- 7 SOA Olomouc, Matrika sňatků, VB-IX-6, s. 29.
- 8 Jejich význam byl postupně oceňován již na konci minulého století a není nepravděpodobné, že na pozadí svatokopecké ikonografie mohl být impulsem i při transferu ve Chválkovicích.
- 9 Ve státním seznamu nemovitých kulturních památek okresu Olomouc jsou zatím evidovány tři náhrobky v Bílé Lhotě, náhrobek Weissů v Dlouhé Loučce, náhrobek Johana a Eleonory Büfserových v Litovli a náhrobky Ignáce Müllera a Theodora Bratise v Mladějovicích.

Hraneční kámen, arboretum Bílá Lhota, foto Šimáčková, 7/88

Karel Žurěk

HRANEČNÍ KAMENY Z ČERVENÉ A BÍLÉ LHOTY

Hraneční kameny nebo také hranečníky, vznikaly ve středověku jako upozornění na hranice feudálních panství. Jejich umístění v polích, lesích nebo na cestách mělo majetkoprávní význam. Na kamenech byli symbolem, značkou, signaturou nebo erbem s datací označení vlastníci půdy. Mohlo se zde objevit i více symbolů, a to podle toho, kolik panství se na dané hranici stýkalo. V minulosti byly hranečníky z různých důvodů přemísťovány, a proto současné umístění nemusí odpovídat původnímu.

Hraneční kámen z Červené Lhoty byl nalezen v polích nedaleko obce. Jeho původní lokalizace není známa. Z důvodů ochrany před poškozením byl převezen a dočasně deponován u Krajského ústavu státní památkové péče a ochrany přírody střediska v Olomouci.¹ Jedná se o pískovcovou desku o rozměrech 80×40×15 cm. Na rubu jsou vytesány heraldicky vpravo rytířská koruna, nad jejímž vrcholem je písmeno A, pod korunou je kříž s iniciálami C C umístěnými mezi ramena kříže a nalevo knížecí koruna s iniciálami F. L. H. A a letopočtem 1757. Na lícni straně hranečníku se opakuje symbol rytířské koruny s křížem a iniciálami.

Hraneční kámen z Bílé Lhoty se nacházel v úžlabině lesa, západně od obce, poblíž silnice Bílá Lhota—Bouzov. V roce 1970 byl na doporučení přemístěn do Arboreta v Bílé Lhotě.² Jedná se o kamennou desku o rozměrech 70×65 cm, se stejnou symbolikou jako u předcházejícího hranečníku. Na rubu je vytesána knížecí koruna s iniciálami F. L. H. A. a letopočtem 1757, na lícni straně je rytířská koruna a pod ní kříž s iniciálami C C mezi rameny. Písmeno A ve vrcholu nad korunou je z důvodu poškození kamene nepříliš zřetelné.

Na základě uvedených údajů lze konstatovat, že se jedná o hraneční kameny, které shodně vyznačovaly hranice dvou panství. Knížecí koruna a iniciály F. L. H. A. označovaly jako majitele rod Lichtenštejnů (Fürst Liechtenstein Herrschaft Aussee). Rytířská koruna s křížem naopak poukazovaly na skutečnost, že na opačné straně hranice se nacházelo panství Řádu německých rytířů, kteří od roku 1695 sídlili na Bouzově. Iniciály C C označují jméno a nepřesně užitý titul tehdejšího správce bouzovského panství — Clemens August comtur.³

Vytyčování hranic panství, tak jak udává letopočet na obou hranečnicích, bylo zahájeno v roce 1757. Důvodem k tomu byl takzvaný druhý tereziánský katastr, který stejně jako první evidoval jen pozemkovou držbu poddaných a měšťanů a jejich příjmy z nezemědělské výroby. Spravedlivěji rozvrhl kontribuci mezi kraji a zachytil i rustikální půdu připojenou k vrchnostenským dvorům, z níž měla kontribuci platit vrchnost. Dominikál byl totiž až do roku 1757 od berně osvobozen. Do té doby, pokud vrchnosti přispívaly na kontribuci, pak jenom podle velikosti a výnosu rustikálu. Vládě se tedy částečně podařilo zdanit panskou půdu i další důchody feudálů, plynoucích ze zemědělského a průmyslového podnikání z poddanských platů a robot. Zdanění se ale nevyhnulo ani církvi a městům. Z prestižních důvodů ale nebyl tento soupis vrchnostenské půdy nazván katastr, nýbrž „exquatorium dominicale“.⁴

P o z n á m k y :

- 1 Hranečník bude osazen v polích u Bílé Lhoty na naučné stezce Mladečsko-Javoříčským krasem. Kámen na základě upozornění zpravodaje památkové péče p. Josefa Broučka z Bílé Lhoty, vykopal Leoš Mlčák z Olomouce.
- 2 Musil, Jiří: Hranečník v Arboretu Bílá Lhota: In: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci č. 159/1973, s. 26.
- 3 Tamtéž: autor se mylí, jestliže se domnívá, že iniciály C C (opomenul málo zřetelné písmeno A nad korunou) znamenají „Crux Christi“. Ve skutečnosti se jedná o jméno správce panství Clementa Augusta. Clemens August, vévoda bavorský, se narodil dne 17. 8. 1700. Byl posledním wittelsbachským kurfiřtem a jako arcivévoda kolínský držel od roku 1724 Hildesheim a 1728 Osnabrück. V roce 1732 se stal velmistrem Řádu německých rytířů. Zemřel 6. 2. 1761. In: Brockhaus Encyklopädie 4. Wiesbaden 1968, str. 84.
- 4 Purš, Jaroslav — Kropilák, Miroslav: Přehled dějin Československa 1/2 (1526 až 1848). Academia, Praha 1982, str. 332.

Vítězslav Kolmann

INTERPRETACE POJMU POHLEDNICE JAKO MUZEJNÍHO DOKUMENTAČNÍHO PŘEDMĚTU A ARCHIVÁLIE

Pohlednici lze stručně charakterizovat jako předmět, který svou původní užitnou funkci ztratil a postupně nabyl hodnotu kulturní. V muzejní praxi rozlišujeme 3 základní druhy muzejních předmětů:

1. muzejní sbírkový předmět — přímý doklad skutečnosti
2. muzejní dokumentační předmět — nepřímý doklad skutečnosti, který buď doklad přímo nahrazuje, nebo osvětluje jeho začlenění do prostředí,
3. muzejní pomocný materiál (výklad reality ve verbální podobě), tj. knihy aj. písemnosti.

V muzejní práci je pak topografická pohlednice sekundárním zdrojem informací, nahrazujícím skutečnost. Je zprostředkujícím nepřímým dokladem, fixujícím a nahrazujícím doklad přímý (tj. originální předmět).¹ Podle výše uvedeného členění řadíme topografické pohlednice mezi muzejní dokumentační předměty, tj. mezi zprostředkující nepřímé doklady, které předměty přímé dokladovosti buď doplňují, nebo je nahrazují.²

Z hlediska archivní praxe jsou pohlednice pokládány za archiválie, které zákon České národní rady ze dne 17. 10. 1974 o archivnictví definuje jako: „písemné, obrazové, zvukové a jiné záznamy, které vzešly z činnosti státních a jiných orgánů i z činnosti jednotlivců a které vzhledem k svému významu historickému nebo kulturnímu mají trvalou dokumentační hodnotu.“³

Vzhledem k tomu, že pohlednice v archívech jsou součástí písemností, nejsou zde zpravidla budovány samostatné sbírky těchto obrazových informací. Jejich informační hodnota a další společenské využití předpokládají budování těchto sbírek ve vlastivědných muzeích, a to zejména v krajských vlastivědných muzeích v odděleních novodobých dějin v rámci dokumentace soudobého kulturního života regionu. Mimořádný význam pro regionální dějiny mají místopisné pohlednice z rané produkce (cca 1895—1905), jejichž vybrané soubory lze považovat za kulturní památku.⁴

Negativy, pozitivy a diapozitivy z ofotografovaných pohlednic jsou součástí muzejního pomocného materiálu — spolu s články o objektech zobrazených na pohlednicích apod., pokud ovšem krajská muzea nebudují fotoarchívy, zpracovávající negativy jako sbírkové předměty.

Z širšího hlediska lze tedy topografickou pohlednici, jejíž podstatou — stejně jako u pohlednic tématických (žánrových) — je funkce komunikativní, charakterizovat jako vizuální informaci o stavu krajiny, města, obce, jednotlivých lokalit apod. Chronologicky utříděné sbírky těchto původně komunikativních prostředků s dokumentační funkcí poskytují obrazové informace o vývoji jednotlivých regionů a lokalit.

Z hlediska vlastivědné práce, využívající dokumentační funkci těchto masových prostředků komunikace, sledujeme v oblasti dokumentace současnosti především tyto aspekty:

1. Přírodní prostředí — např. celkové pohledy, později i letecké snímky na krajiny.
2. Umělé životní prostředí, jehož nejvýznamnější součástí je architektura, města, obce, historické památky, lázně, průmyslový rozvoj (exteriéry a interiéry továren, živnosti, obchody, hostince, horské chaty, školy atd.). Řadu poznatků lze zde získat z pohlednic reklamních.
3. Sociální a politický vývoj, který dokumentují především pohlednice reportážní (např. významné události, slavnosti, vojenské přehlídky, národnostní boj).

Je na místě zdůraznit, že dokumentace současnosti v muzejním pojetí není totožná s pojmem soudobé dokumentace v archívech. Ide o širší pojetí, zahrnující dokumentaci současnosti v celé její přírodní a společenské šíři, a to jak trojrozměrnými, tak dvourozměrnými předměty (kresby, modely, filmy, tištěnými dokumenty, fotografiemi, pohlednicemi atd.). Přitom i pro pohlednicovou produkci jako pro specifickou formu společenské objednávky platí pojem současnost, tj. to, „co existuje v rozmezí vzniku a zániku jevu“ a je proto přímo dokumentovatelné.⁵

Kromě své funkce dokumentační mají tyto relikty např. působnost funkce estetické, neboť mohou prohlubovat estetické cítění lidí, v pedagogické praxi pak etické — přispívají k výchově k vlastenectví apod. V širších souvislostech jde pak zejména o aspekty sociologické, neboť pohlednice jako kroniky doby ilustrují dobu svého vzniku.

Systematickým budováním sbírky těchto kulturních dokumentů z oblasti střední a severní Moravy se KVMO zabývá již od poloviny 50. let. Evidence II. stupně přesáhla počet 30 000 pohlednic a stala se tak předpokladem společenského využívání této dnes největší muzejní kolekce na Moravě, a to jak formou muzejních výstav, publikací, přednášek, tak při tvorbě videoprogramů o vývoji jednotlivých moravských lokalit, v praxi památkové péče pak při restaurování dnes již historických objektů z konce 19. a počátku 20. století.

Literatura a poznámky:

1. Srov.: Beneš, Josef: Příspěvek k diskusi o moderním sbírkovém předmětu. Časopis Národního muzea. Historické muzeum, CXXXVI, 1967, č. 2, s. 97.
2. Srov.: Beneš, Josef: Muzeum a sbírky. In: Kulturně výchovná činnost muzeí. I. díl — část textová. Praha, SPN 1981, s. 99—101.
3. Zákon České národní rady ze dne 17. října 1974 o archivnictví, č. 9, oddíl 1.
4. Blíže viz: Sbírka zákonů č. 101/1974 — Vyhláška ministerstva vnitra České socialistické republiky ze dne 30. října 1974 o uznání archiválií za kulturní památky a o zvýšené ochraně archiválií jako kulturních a národních památek.
5. Wurmová, M.: Muzeologický seminář v Brně. Archivní časopis, XXIII, 1973, s. 172.

VÝSTAVY 1988

JAROMÍR HANZELKA — TAPISÉRIE

Velký sál KVMO, 17. listopadu 1988—31. 12. 1988

arch. a graf. řešení: ing. Zlámalová, L. Buryšek

plakát černobílý, pozvánka, graf. řešení: L. Buryšek

katalog, 28 stran, 13 barevných fotografií, 9 černobílých: zajištění autor.

realizace: pracovníci KVMO a autor

návštěvnost: 3800

Ve dnech 17. listopadu až 31. prosince se konala ve Velkém sále KVMO výstava J. Hanzelka — tapisérie, která byla uspořádána k životnímu jubileu tohoto významného moravského autora. Exponáty tvořily průřez autorovým dílem posledních let. Bylo zde vystaveno 17 gobelínů, 16 art protisů, dále pak fotografie uskutečněných realizací v interiérech různých institucí. Většina jeho prací byla inspirována přírodními motivy, o čemž svědčí i názvy jednotlivých děl jako např. Žlutý květ, Podzimní harmonie, Pocta padlému kmenu aj. Výstava byla příjemným estetickým zážitkem pro širokou veřejnost, která byla tímto seznámena s jeho dílem.

-lb-

POČÁTKY ČESKÉ STÁTNOSTI NA MORAVĚ V OBRAZECH MINCÍ

Malý sál KVMO 29. 9. — 20. 11. 1988

Scénář: Věra Michnová

Architektonické řešení ing. Blanka Zlámalová

Grafické řešení, plakát: Miroslav Střelec

Pozvánka: Ludvík Buryšek

Fotografie: Vladimír Bittner, Markéta Kožušníková-Ondrušková

Realizace: pracovníci Krajského vlastivědného muzea v Olomouci

Návštěvnost: 2963 osob

Dne 29. září 1988 byla v Krajském vlastivědném muzeu v Olomouci otevřena výstava „Počátky české státnosti na Moravě v obrazech mincí“ jako jedna z akcí pořádaných u příležitosti 70. výročí vzniku Československé republiky. V návaznosti na slavnostní otevření Národní kulturní památky Přemyslovský palác — vytvořila numismatická výstava specializovaný exkurz k dané problematice. Formou muzejní prezentace zde byla pomocí jedinečných dokladů mincovního charakteru převážně ze sbírek KVMO přiblížena návštěvníkům ta část dějin našeho národa, která započala roku 1019 sjednocením územních celků Čech a Moravy a vznikem českého státu, přes následné rozčlenění Moravy v jednotlivé knížecí údíly až do konce 12. století.

Tematicky byla tato problematika rozdělena do čtyř poměrně uzavřených skupin. První — vstupní část výstavy, zachycovala situaci na Moravě do konce 10. století. Země, předurčená svým zeměpisným utvářením ve velkolepou spojnici mezi evropským severem a jihem, byla znázorněna na mapě Pomoraví s jantarovou cestou, velkomoravskými hradisky a nálezy římských stavebních památek. Jako doklad postupné změny této cesty ze směru severojižního na západovýchodní, který představovala suchozemská obchodní tepna spojující od 10. století Střední Asii přes Kijev, Krakov, Vratislav, Německo a Francii s Iberským poloostrovem, byl vystaven další kartografický materiál. Zvláštní pozornost byla věnována znázornění krakovsko-pražského úseku této dálkové cesty, k níž pandán tvořil nejjižnější poklad sekaného stříbra z Kelče v Moravské bráně ukrytý na samém počátku 11. století cizím kupcem, putujícím po jižní trase euroasijské magistrály mezi Krakovem a Olomoucí.

Vznik českého státu spolu s vykonáváním vlastního mincovního regálu v období vlády Břetislava I., postupné rozdělení územních celků na Moravě mezi Břetislavovy syny a vznik nejprve dvou a později tří údelů — to byla osa, kterou sledoval i prezentovaný numismatický materiál. Ústřední hrady moravských údelů, které byly postupně vybudovány v centrech velkomoravských sídelních aglomerací — v Olomouci, Brně a Znojmě, se staly postupně nejen sídly větvi přemyslovského rodu, ale i mincoven, produkcí početné emise typologicky pestrých moravských denárů. Důsledná teritorializace mince, v nemalé míře související i s důsledně budovaným celním systémem, přinesla rozkvět ekonomicko-peněžních vztahů uvnitř země. Výhodiskem pro takovéto pojetí problematiky se stala mapa Moravy s údelnými knížectvími v 11. a 12. století, zachycující důležité trasy a křižovatky cest, hrady, knížecí kláštery, proboštství, ale hlavně celnice v zemských branách, jejichž součástí bývaly směnárny, zaručující nucenou výměnu cizí mince za domácí.

Logickým vyústěním takto vykreslené situace bylo rozčlenění moravských denárových ražeb do tří oddílů, sledujících ražby olomoucké, brněnské a znojem-

ské. Z nálezových celků nutno upozornit na unikátní poklad denárů knížete Svato-
topluka Olomouckého, objevený v katastru obce Loštice, a část nálezu z Morašic
u Moravského Krumlova, který vzhledem k převážnému zastoupení ražeb kníže-
te Lutolda, byl zařazený do závěrečné části prezentující znojenskou mincovní
produkci.

Mincování olomouckých biskupů, které by značně rozšířilo danou problematiku,
bylo připomenuto pouze textem. V závěru výstavy našel své opodstatnění dopro-
vodný materiál — texty, informující o získávání materiálu k ražbě mincí, o dů-
sledném využívání mincovního regálu panovníkem, jehož nejúčinnější formou
bylo „renovatio monetarum“, hodnotové údaje atd.

Záměrem celé výstavní akce však bylo propojení odborného hlediska s hle-
diskem výchovně vzdělávacím, zaměřeným na základní a střední školy. Proto
byla část výstavního prostoru věnována tzv. pracovní části, kde se mohli ná-
vštěvníci ze škol seznámit prakticky s předmětem výstavy pomocí jedenácti
testů, které názorně vedly k bližšímu pochopení problematiky předváděné vý-
stavou, stejně jako výstavky papírových platidel instalované v předsálí.

VM

OBSAH

<i>Michnová Věra</i> , Přírůstky ve sbírce střeleckých medailí olomouckého muzea za rok 1987	str. 1— 2
<i>Hradil Miroslav</i> , Dvě poznámky k historii živností na Olomoucku	str. 3— 8
<i>Biller Josef H.</i> , Die Stadtansicht von Olomouc von Lubinsky — Küsell und das Geheimnis ihrer Herkunft	str. 9—16
<i>Krajčík Tomáš</i> , Neznámá práce vídeňského medailéra Filipa Kryštofa Beckera v olomoucké pobočce SOA Opava . . .	str. 17—20
<i>Mlčák Leoš — Lapčík Stanislav</i> , Empírový náhrobek ve Chválkovicích	str. 21—23
<i>Žurek Karel</i> , Hraneční kameny z Červené a Bělé Lhoty . . .	str. 24—26
<i>Kollmann Vítězslav</i> , Interpretace pohlednice jako muzejního dokumentačního předmětu a archiválie	str. 27—29
Výstavy 1988: Jaromír Hanzelka — tapisérie (IB)	str. 29
Počátky české státnosti (VM)	str. 30—31

Obrázek na titulní straně:

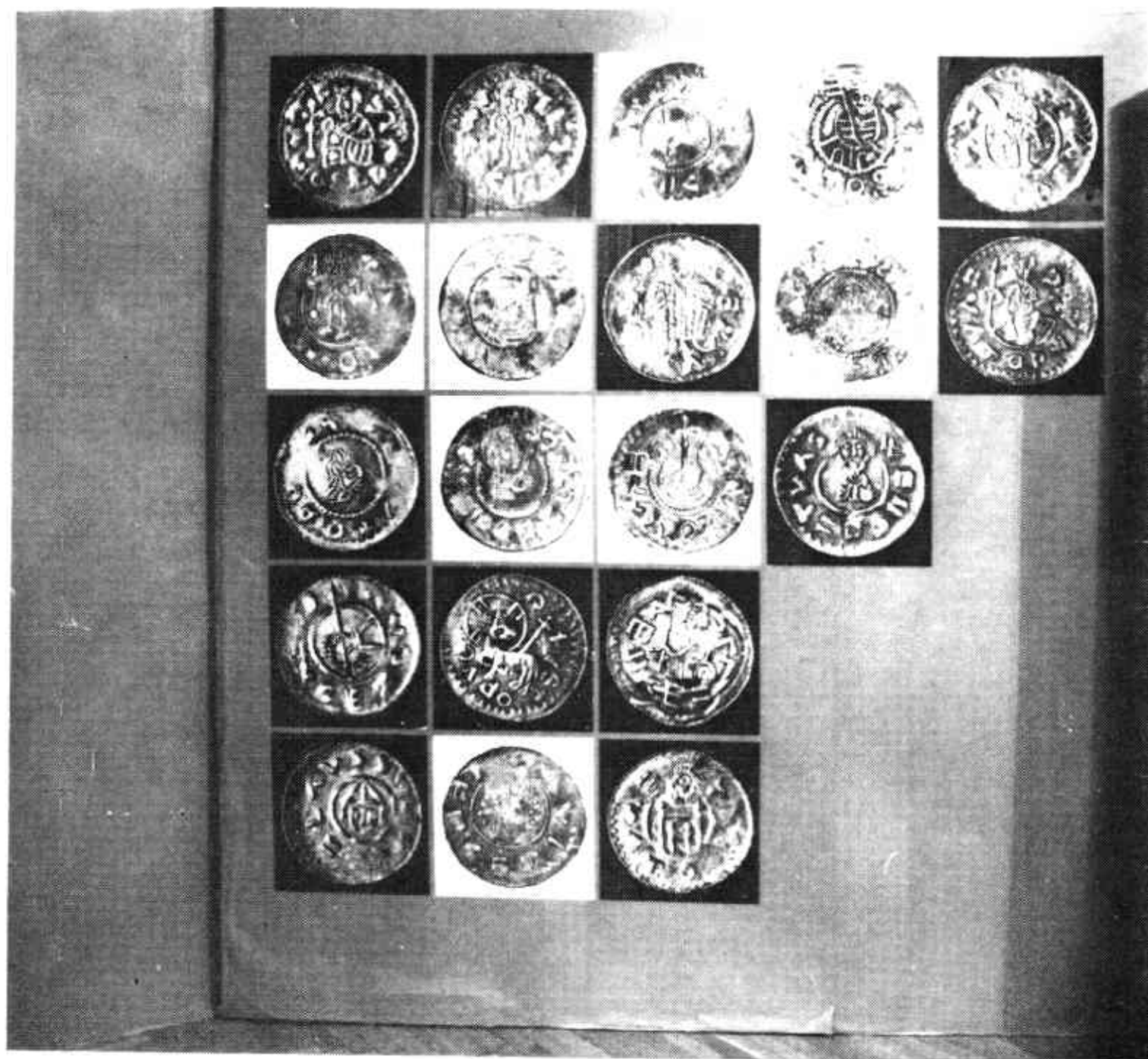
Avers a revers medaile — DAVOS, královská střelba, 1886. K článku V. Michnové: Přírůstky ve sbírce střeleckých medailí . . . , str. 1—2.

*Hraneční kámen, Červená Lhota, foto
Žurek, 6/87*

*Hraneční kámen, Červená Lhota, foto
Žurek, 6/87*

1 Z instalace výstavy denárových ražeb v Malém sále KVMO. Foto Vl. Bittner.

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, č. 258

Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5 6

Odpovědný redaktor dr. Vlastimil Tlusták

Redakčně připravila dr. Anežka Šimková

Vytiskly Moravské tiskařské závody, s.p., závod 11, třída Studentská č. 5,
Olomouc

Rukopis odevzdán do tisku 30. 10. 1989